

MAGYAR IZRAEL

AZ ORSZÁGOS RABBIEGYESÜLET KÖZLÖNYE.

Szerkeszti **Dr. NEUMANN EDE.**

Megjelenik július és augusztus kivételével havonként egyszer.

Előfizetési ára évi 6 korona. Az egyesület tagjai a tagsági díj fejében kapják. A kéziratok és előfizetési díjak a szerkesztőhöz küldendők.

Egy zsidó vallás van-e, több-e?

A zsidóság élete sokféleség az egységben és egység a sokféleségben. Semmiféle megkötöttség a gondolkodásban, korlátlan szabadság a vallásos felfogásban és az a tudat, hogy a szellemek szabad mozgása egyáltalában nem robbanthatja szét a vallásos közösség egységét. Nagyszerű jelenség, párhát ritkító a történetben és hatásaiban a legnagyobb áldás a zsidóságra.

Nem szólunk a bibliáról. Csak azt a folyamatot szemléljük, mely annak lezárásával indult meg, napjainkig halad és nem lesz befejezve soha sem. Nem lesz, mert nem lehet. Mert mihelyt véget ér, a zsidóság életének is vége. Minő szabadság abban a nagy korszakban, a mely a szóférekkel kezdődik és a babiloni talmud szerkesztésével zárul. Mily hatalmas serege a gondolkodóknak, a kik a szentnek elismert bibliai ígét értelmezik, a változott viszonyokra alkalmazzák, az ősrégi tradíciók irányítása szerint, ezek szellemében, de mégis megóva függetlenségüket, megalkotják a vallásos élet intézményeit, hozzásimulva a környezethez, a hol kellett, a hol a vallás érdeke követelte, engedve hatásainak, a hol lehetett, a hol a vallás sajátosságait nem veszélyeztette és elutasítva befolyásait, küzdve ellenök, ha úgy vélték, hogy a zsidóság kárát vallaná azok térfoglalásának. Hogy ezek a gondolkodók korlátlan szabadsággal végezték munkájukat, arról a talmud minden lapja tanuskodik. A hermeneutikai szabályok csak azokat kötelezték, a kik azokat elismerték; alkalmazásukban semmi kényszer, a legnagyobb mesterek írásmagyarázatai bírálat tárgyai, a tekintélyek iránt való hódolat mellett semmiféle behódolás csupán csak azért, mert valamely felfogás, állítás vagy tétel egy elismert névhez fűződik. Neheztőkkel könnyítők, enyhítőkkel szigorítók állanak szemben és a nézetek e sokféleségében, a mely a vallásos életben sokszor gyakorlati jelentőséget is ölt és a melyben gyakran a világlátás különbözősége is tükröződik, mindenkor az egység tudata. Semmiféle hajlam a kizárásra, a vallásos közösség megbontására. Megbélyegzik azokat, a kik ezt vagy amazt tagadják, a miben a vallás alapvető igazságát látják, kirekesztik a jövő világ birtokából, de azzal az állítással sehol sem találkozunk, hogy a különböző iskolák és irányok szerint több felekezetre bomlik a zsidóság.

A szellemek önállósága a vallásos élet minden körében érvényesül. Mindenütt ellentétek, összeütközések, harcok, de a felekezet egyetemének közösségében. Modernek és konzervatívok szemben állanak egymással, mindenki védi a maga igazait, a szabadabb felfogás hive és a betű imádója, a ki a milieu hatásainak enged és a ki tiltakozik ellene, az intranzigens és a ki a változott viszonyokkal számot vetni hajlandó, de szakadásnak semmi komoly jele mindaddig, míg a karaizmus hadat nem üzen a hagyománynak. Voltak azelőtt is egyesek, a kik a tradíció ellen lázongtak, de ez a felekezet egységét nem érintette.

A hagyomány hiveinek táborában az ellentétek nem szűnnek meg ezentul sem. Sőt újak járulnak a régiekhez. A muhammedántheológia különböző irányainak megvannak a maguk követői. A nagy zsidó gondolkodók az egyik vagy másik görög bölcsésznek hivei közé szegődnek, mások veszélyt látnak minden filozófiában és mereven ragaszkodnak a bölcsészeti gondolkodástól teljesen ment talmudizmushoz. De magának a talmudizmusnak is megváltozik a szelleme. Majd meg a misztika hóditásai kezdődnek. A kabbala hivei és ellenfelei állanak egymással szemben, de magán a talmudizmuson is meglátzanak a kabbala hatásai.

Milyen ellentétek a spanyol, olasz vagy hollandus és a francia-német zsidóság között. Mekkora ür választja el egymástól a művelt és a műveletlen talmudizmus hiveit, a változhatatlan minhag követőit és egy R. Gersomot, a kinek radikalizmusával szemben a legelszántabb ujitók merészsége is eltörpül. Bölcselkedők, allegorizálók, a talmud hivei és a zóhár lidércfénye után bolyongók, a kik végre kelletlen béklyónak tekintik a hagyományt, nemcsak a talmudon, hanem gyakran a tórán is tulteszik magukat és a liturgiát is gyökeresen megreformálják. És ezek az ellentétek nem bontják meg a zsidóság egységét. Maimuni mellett, a kinek hagyománytagadást lobbantának szemére, ott van Ábrahám ben Dávid, az ő szókimondó ellenfele és a talmudizmus hivei hódolattal adóznak mindkettő tekintélyének. Vannak vallásbölcsészek, a kiknek rendszerén szemmel látható a keresztény theológia befolyása, de azért a konzervatív felfogások hivei nem szimatolnak semmiféle eretnekséget, tanulmányozzák műveiket és elsajátítják gondolatjaikat. Mindenütt, a legorthodoxabb körökben is, az egyén jogainak elismerése és kellő respektálása.

De ez a nagy szellemi szabadság nem csak azokban a harcokban nyilvánul, melyeket a modern és a konzervatív felfogások hivei sok évszázad óta vivnak egymással, a nélkül, hogy a felekezet egységén csorbát ejtenének, a nélkül, hogy két táborra szakadnának és akár az egyikben, akár a másikban a vallásos közösség megbontására irányuló törekvésnek tért engednének, hanem azokban a változásokban is, a melyeket a legszigorubb konzervativizmus hiveinek felfogásában tapasztalunk. Szaadját nem tagadták ki, mert a bibliát és a misnát arabra fordította, Mendelssohn német bibliafordításában veszélyt láttak és annak használatától nemcsak óva intették az igazhitűeket, hanem azzal a fegyverrel is éltek ellene, a mely a legtürelmetlenebbek kezében is ritkán használt szerszám és most — Hirsch Sámson Rafael

fordításán és kommentárján épülnek. A középkorban nem botránkoztak meg azon, hogy a gáonok arabul irtak, a legmodernebbek: a vallásbölcsesek és nyelvtudósok műveit héberre fordították, hogy azok is tanulmányozhassák, a kik nem tudtak arabul és a 18. és 19. században, de még a mi napjainkban is a jargont deklarálják szentnek — igaz, nem mindenütt — és ez újabb bizonyítéka annak, hogy a legkonzervatívabbak gondolkodásmódja sem vonhatja ki magát a levegő nyomása alól. Századokon át az orthodoxia a kabbalában veszélyes ellenségét látta, most a hithüek a legjobb fegyverbarátságban élnek a chászidokkal, minhagok, melyek két-három századnál hosszabb életre nem tekinthetnek vissza, a szentség jellegét öltik, másfelől egy és ugyanazon ritus konzervatív követőinél más-más szokások és szertartások; vajjon azt mondhatja-e az orthodoxia, hogy az ő vallásos életében nincs fejlődés, nincsenek átalakulások, nagyobb, következetesebb, szigorubb-e a folytonosság a konzervatívoknál, mint azoknál, a kik nyíltan bevallják, hogy a változásokban az élet törvényessége nyilatkozik meg. Valósággal az orthodoxia felfogásai is fejlődnek, változnak, a minnek ma még ellenszegül, az előtt holnap meghódol, a mitől hazánkban idegenkednek, a mit számosan kárhoztatnak, azt másutt szívesen látják, sőt róla semmi szin alatt le nem mondanának. Hiába tagadja, az orthodoxia is enged a környezet és a változó viszonyok hatásainak, az ő irányelvei sem hordják magukon az örökkévalóság bélyegét. És ez koránt sem vád. Ennek így kell lenni. És ez így volt mindig. Hilléltől egész Hirsch Sámson Rafaelig. És ez így lesz ezentul is. „Minden időnek a magáé“. De ha ez így van, hogyan mondhatja magáról a magyar orthodoxia, hogy áthidalhatatlan ür, sőt dogmatikus különbségek választják el a „neológ“ zsidóságtól? Melyek ezek a különbségek? Hol vannak ezek a dogmák? Ki állapította meg érvényesen számukat és értelmüket? Melyek az orthodox és melyek a neológ dogmák? Talán azok a neológok, a kik Maimunira vagy Kreszkászra esküdtek és azok az orthodoxok, a kik Gerzonides vagy Albo hivei? Vagy talán megfordítva. Mert úgy is lehet. Hát nem tapasztaljuk-e, hogy az egyiknek, a másiknak is megvannak a maga hivei azok körében, a kiknek tekintélyét orthodoxok és „neológok“ egyaránt elismerik?

A szellemek mozgása, a különböző felfogások versenye, az ellentétes világlátások mérkőzése mindig megvolt a zsidóságban. Modernek küzdenek konzervatívokkal, a változhatatlanság hivei a fejlődés jelszavának követőivel. Ez a harc a zsidóság szellemi életének, jelesül vallásának története. Egyes kimagasló mozzanatainak ennek a történetnek jelentős eseményei. A párviadal két évezrednél régibb és az ellenfelek küzdeni fognak egymással időtlen időnkig. Semmi okunk restelni a harcot, benne a szellemek korlátlan, le nem nyügözhető szabadsága nyilvánul. — És ez a szabadság a zsidóság dicsősége, életének, erejének kiapadhatatlan kutlora. Ha elülne, ha lomhaság kezdené ki a szellemeket, ha mozgásukat renyheség, tespedés váltaná fel, erőink elsatnyulnának, életünk leglényegesebb szervei elkorcsosulnának. De a harc közepette annak a tudatnak nem szabad elhalványulnia, hogy a zsidóság egy és oszthatatlan. A ki azt állítja, hogy a nézetek különbözősége,

a vallásos irányok elágazása szakadást, a közösség felbomlását jelenti, szembe helyezkedik a zsidóság egész multjával, minden tradíciójával, *tagadja a hagyományt, vakmerőbben mint bárki, a kit valamikor ezzel a váddal illettek.*

A mi minden tisztán látó embernek tudatában él, a mitől át van hatva mindenki, a ki a zsidóság szellemi életének legjelentősebb mozzanatait ismeri, most irodalmi művé alakult ki. A zsidóság szellemi harcainak élénk színekkel festett képét szemléljük *Dr. Kecskeméti Lipót* nagyszerű könyvében: „Egy zsidó vallás van-e, több-e?” Megírta benne a tudós komolyságával és megvesztegethetetlen igazságosságával egy évezredet meghaladó korszak zsidó vallástörténetét. Megmutatja az egységben a sokféleséget és a sokféleségben az egységet. A változatos képek egész sorozata vonul fel előttünk. Mesteri kézzel rajzolva mindmegannyi. És a mi a legfontosabb: az igazság szerelmének szenvedélye minden ecsetvonásban. Ez a szenvedély nem zavarja meg a látás tisztaságát. Ott sem, a hol a szerző filozofál, az eseményeket magyarázza. Ebben a filozófiában gyakran meglepő eredetiség van. De az eredetiség nem keresett, nem erőltetett, hanem egy mélyen gondolkodó szellemnek saját útjaikon járó megfigyeléseiből fakad. És az igazságszeretet szenvedélye mellett semmi más szenvedélyesség. Csak ritkán esik egy-egy kemény szó; higgadtan, indulatosság nélkül bizonyítja a maga igazságát. Nem is a magáét: az igazságot, a melyet megcáfolni nem lehet. Látjuk, hogy a zsidóságban modernség és konzervativság mindig harcoltak egymással, de azért soha sem hangzott fel sem az egyik, sem a másik táborban az a felhívás: váljunk el. Mindig megvolt a két vagy többféle zsidóság és mégis egy volt oszthatatlanul, felbonthatatlanul egy.

Kecskeméti könyve a zsidó szellemi szabadságnak apoteózisa. És ezért nagy értéket jelent majd akkor is, ha már nem lesz, a ki azt állítja, hogy több zsidóság van. De nem a kitűnő író nagybecsű irodalmi alkotásának, hanem annak az igazságnak jelentőségét domborítjuk ki ezen a helyen, a melyért sikra száll. Az Országos Irodát, a mely megszólaltatta, a magyar zsidóság hálája illeti meg. A leghivatottabbak egyikét választotta tolmácsául; reméljük, hogy meg fogják érteni.

Istentiszteletünk.

A Magyar Izrael érdekes szerkesztője egy cikkben rámutatott arra, hogy kívánatos, miszerint magyar imák vitessenek be az istentiszteletbe. Ez igen szerencsés gondolat. A magyar ima érdeklődést kelt a héberül nem tudóban — s hányan értik a hébert! — az istentisztelet iránt, élénkebbé, változatosabbá, vonzóbbá s ami a fő: áhitatosabbá teszi az istentiszteletet. Ennek a felfogásnak térhódítását látjuk abban, hogy egyre több hitközségben honosodik meg a péntekesti istentisztelet keretében a lelkész által történő magyar imádkozás.

A terjedőben levő üdvös szokást egy más, igen fontos célra felhasználhatjuk. T. i., tekintettel arra, hogy a szombati istentisztelet gyér látogatottságú; lehetne a péntekesti ima keretében pár szóval kitérni a heti tórai szakaszra, egy belőle vett rövid valláserkölcsei tanítás kapcsán. Egy ilyen rövidke írásmagyarázatot magában foglaló péntekesti imát kívánok bemutatni a következőben.

Mely csodálatos, teremtő Isten, a te alkotásod : a világmindenség ! Végtelen erő, végtelen hatalom árad belőle, rend s összhang fogja össze, zordság s kiesség, fenség s báj gyönyörködtető változatban felváltják egymást benne. S e fenséges, ragyogó alkotásnak legszebb, legtündöklőbb ékességévé az embert tevéd, szellemlényedből égi sugarat árasztasz portestébe, hogy legyen eszmélő, értelmes lény, isteni mivoltodhoz legközelebb álló teremtés. És tetézéd még a rajta való kegyelmedet, rendelvén számára a teremtés munkanapjait követő napon nyugalomnapot, pihenésére, üdülésére, meg lelkének ápolására, a szent tan olvasása révén való művelésére . . . Olvassuk pedig, szeretteim, a mai napra rendelt tórai részben, בראשית szakaszában, a következő igét: וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת-הָאָדָם בְּצַלְמוֹ Isten a maga képmására teremtette az embert. Nekünk pedig meg kell bizonyítanunk, hogy méltóak vagyunk e kiváltságosságra. Beigazoljuk pedig azt az erénynek követése, a jónak, igaznak, nemesnek művelése által . . . Végtelen a te irgalmad irántunk, jó Atyánk. Hála s hódolat neked atyai jóvoltodért, égi kegyelmedért, testi, lelki javainkról való szerető gondoskodásodért. S kérünk téged, jóságos Atyánk, az áldott szombatnak e beköszöntő óráján, tartsd meg számunkra kegyelmedet továbbra is. Áldd meg nyugalomunknak e napját. Tedd azt az üdv, az áldás forrásává számunkra. Legyen az a békesség, a meghittség napja, a testi, lelki üdülés napja, a lelki épülés s nemesbülés, a hozzád való emelkedés napja, szombat Megszentelője, oh Atyánk : Amen.

Szeszkárd.

Dr. Rubinstein Mátyás.

A württembergi törvény.

Folytatás.

Második szakasz.

Az egyházközség közegei és ezek hatásköre.

15. §.

Az egyházközség ügyeit az egyházelőljáróság vagy az ügyész látja el.

16. §.

1. Az egyházelőljáróság az elnökből és az egyházközségtől választott bizonyos számú tagokból áll (egyházelőljárók). Ezek száma 30 családig 2, 100-ig 4, 200-ig 6, 300-ig 8, 500-ig 10, 500-nál több családból álló hitközségben 12.

2. Az egyházelőjáróság tagjai ne legyenek polgári számítás szerint való első vagy másodfoku rokonságban vagy sógorságban.

17. §.

1. Az egyházelőjáróság elnöke a rabbi, olyan községekben, a melyekben több rabbi van, ezek elseje, oly helyeken, a melyeken nincs rabbi, az előénekes vagy előénekeshelyettes, a mennyiben ez a második szolgálati vizsgát megállotta.

2. Ha az előénekeshelyettes ezzel a kellekkel nem bír, a hitközségi tagok még egy egyházelőjárót választanak és az így megerősített egyházelőjáróság megalakítása után a testület a saját kebeléből két-két évi tartamra elnököt választ.

3. Ha a rabbi kerületének valamely hitközségében hivatalosan megjelenik, a rabbi elnököl az egyházelőjáróságban, a mely a rabbi óhajára ülést tartani köteles.

4. Az elnök helyettese a második rabbi, illetve az előénekes vagy az előénekeshelyettes, a mennyiben az 1. bekezdésben említett kellekkel bír. A mennyiben ez a kellek nincs meg vagy ha a községben csak egy rabbi vagy előénekes van, a testület a helyettes elnököt saját kebeléből választja két-két évi időtartamra.

5. Ha a testületbe oly előénekest választottak, a ki a második szolgálati vizsgát nem tette le, az elnökül vagy elnökhelyettesül választható.

6. A második rabbi és az előénekes vagy előénekeshelyettes azokon a tárgyalásokon, a melyeknél nem elnökölnek, tanácskozási joggal részt vesznek.

7. A község háztartásának tárgyaira vonatkozó tárgyalásokon az egyházigondnok (pénztáros) részt vesz tanácskozási joggal, ha nem is rendes tagja az egyházelőjáróságnak.

A 18—30 §-ok az előjárók választásáról és az előjáróság ügyrendjéről szólnak. Közöljük a következőket:

27. §.

3. A jegyzőkönyvek vezetése, valamint a határozatok végrehajtására szükséges összes írásbeli munkák végzése az előénekes vagy előénekeshelyettes vagy a hol ilyen nincs, a helyettes elnök kötelessége.

29. §.

1. Oly hitközségeknek, a melyek kevesebb mint 15 családból állanak, az egyháztagok többségének javaslatára az egyházi főhatóság megengedheti, hogy az egyházelőjárói tisztségeket egy személylyel — az ügyészszel — végeztessék. 2. Az egyháztagok az ügyészt hat évi időtartamra választják. Ujból való megválasztása meg van engedve. A közelebbit az egyházi főhatóság esetről esetre határozza meg.

31. §.

Az egyházelőjáróság ügyköre:

. A nyilvános istentisztelet megtartásáról való gondoskodás a egyházi főhatóság általános rendelkezései értelmében, valamint az istentisztelet rendjének és méltóságának fentartása.

2. A zsinagógák és más egyéb hitközségi intézmények létesítéséről és fentartásáról való gondoskodás.

3. Az izrael. tanulók hitoktatásáról való gondoskodás.

4. Az állandó előénekesek és hitoktatók fizetésének rendes beküldése a központi egyházi pénztárba.

5. Előénekesek és hitoktatók kinevezésére vonatkozó javaslattétel.

6. Oly előimádkozók alkalmazása és elbocsátása, a kik nem egyszerűen előénekesek vagy hitoktatók is, valamint metszők és egyházzolgák alkalmazása és elbocsátása

7. Az egyházközség vagyonának kezelése és óvása.

8. A helyi egyházgondozással egybekötött alapítványok elfogadása és kezelése.

9. A hitközség számvitelének igazgatása és egyházgondnok (pénztáros) alkalmazása, annak felügyelete és elbocsátása, valamint az évi számadás, mely az egyházhatóság által történt megvizsgálás és felülbírálás után a főhivatalhoz megtekintés és megvizsgálás végett felterjesztendő.

10. Az egyházközségi évi háztartásköltség előirányzatának megállapítása és az egyházi főhatóság jóváhagyásának kikérése.

11. Az adók megállapítása.

12. A község bírósági és bíróságon kívüli képviselése.

13. Az egyházi főhatóság rendeletének végrehajtása

32. §.

Az egyházjelöljáróság következő határozatai csak az egyházi főhatóság jóváhagyása mellett érvényesek :

1. Az egyházközség vagy valamely egyházi alapítvány vagyonállományára vonatkozó határozat, ha a) 500 márka értéket meghaladó fekvőség vagy reáljog eladásáról vagy elzálogosításáról szól, b) ha a közönséges évforduló-alapítványokon kívül az egyházközségre vagy valamely alapítványra állandó kötelezettség hárul, c) ha új, az adósságot szaporító tőkekölcsön felvételére vonatkozik, d) ha a község vagy alapítványi vagyon alaptőkéjéhez vagy valamely különös alapjához tartozó tőke folyó kiadások fedezésére fordítottatik.

2. új építkezésekre vagy az egyházközség épületeinek jelentékeny tatarozására, nőfürdőre, valamint temető létesítésére vagy nagyobbitására

3. az adósság törlesztési tervének megállapítására vagy megváltoztatására

4. istentiszteleti cselekedetek alkalmából szedendő új illetékekre

5. az egyházi főhatóságnak a nyilvános istentiszteletet illető általános rendeleteitől való eltérésre

6. oly hitközségi intézetek megszüntetésére vonatkozó határozatok, amelyek nincsenek a 7. § értelmében elrendelve ;

7. a zsinagógának egy eltérő valláselvű kisebbség által nyilvános istentiszteletre való használata ügyében vagy költségei egy részének a községi pénztár terhére való átvétele ügyében vagy ily kisebbségeknek megadandó járulékok engedélyezése ügyében.

8. szomszéd egyházközségekkel egyházi célok közös teljesítése ügyében való megállapodásra

9. előimádkozók alkalmazására és elbocsátására vonatkozó határozatok.

33. §.

Ügyköre egyes részeinek elintézése céljából az egyházelöljáróság szakosztályokat alakíthat vagy egyes tagoknak végleges vagy ideiglenes megbízást adhat egyes cselekedeteknek az egyházelöljáróság nevében történendő végzése ügyében.

34. §.

Az egyházközség tagja az egyházelöljáróságnak reá nézve sérelmes rendeletei ellen két héten belül az egyházi főhatósághoz felebbezhet.

35. §.

Az egyházelöljáróság jelentései községháztartási ügyekben közvetlenül, vallásos ügyekben pedig a rabbiságok közvetítésével terjesztetnek az egyházi főhatóság elé.

Harmadik szakasz.

Rabbikról, előénekesekről és másegyéb egyházzolgákról.

1. Rabbik.

36. §.

1. A rabbik alkalmazása az egyházi főhatóság javaslatára az egyház- és iskolaügyi miniszterium által történik.

2. Rabbi javaslatbáhozatalánál az érdekelt hitközségek óhajai lehetőleg tekintetbe veendőek.

3. A rabbik szolgálati vizsgájára vonatkozólag egyelőre az 1834. január 31-én a rabbijelöltek vizsgája ügyében kiadott miniszteri rendelet annak az 1905. október 17-én kelt miniszteri rendeletben foglalt módosításaival mértékadó.

4. Kineveztetése után az egyházi főhatóság a rabbit az állami törvények iránt való engedelmességre kötelezi.

37. §.

1. A rabbi hatáskörére és szolgálati kötelességeire vonatkozólag az azok számára 1841-ben elrendelt hivatali utasítás, valamint az 1838. évi istentiszteleti rendnek idevágó határozatai egyelőre érvényben maradnak.

2. Az egyházi főhatóság engedélye nélkül rabbinak nem szabad oly mellékshivatalt vagy oly mellékfoglalkozást vállalnia, a melylyelállan dó díjazás van egybekötve vagy ipart üznie.

38. §.

1. Élethossziglan alkalmazott rabbi, ha ebben a minőségben kilenc teljes évig szolgált és vagy

a. a 65. életévet betöltötte és koránál fogva tevékenységében gátolva van, vagy

b. testi fogyatkozás vagy testi vagy szellemi ereje gyengeségénél fogva hibáján kívül szolgálatképtelen lett, vagy

c. betegség folytán egy évnél hosszabb ideig hivatalának ellátásában gátolva van,

ehhez képest meghatározott, a központi egyházi pénztárból adandó nyugdíj mellett hivatalától felmenthető.

2. A nyugdíjazás az egyházifőhatóság javaslatára az egyház- és iskolaügyi miniszterium által történik.

3. A nyugdíjazás követelése nem illeti meg a rabbit.

41. §.

A nyugdíj nagysága megállapításának alapját az utóljára kapott fizetés teszi, hozzászámítva a költségvetésszerű korpótléket, azonkívül a nyugdíj megállapításánál a szabad hivatalos lakás használata vagy a lakbérmegettérítés: a stuttgarti rabbinál 600, a többi rabbinál 480 márka a fizetéssel egyenrendű.

44. §.

Betegség miatt nyugalomba helyezett rabbi teljes szolgálatképességének visszanyerése után újból alkalmazható.

45. §.

1. Ha valamelyik rabbinál kor vagy betegeskedés folytán csak részleges szolgálatképtelenség következett be, az egyházi főhatóság belátása szerint hivatalsegéd adható melléje. Épp így rendelhet helyettest az egyházi főhatóság betegség folytán bekövetkezett múltó akadályoztatás esetében.

46 §.

Az oly rabbik, a kik kilencedik szolgálati évök betöltése előtt önhibájukon kívül szolgálatképtelenek lettek, különleges viszonyaikhoz mérten az izrael. központi pénztárból az egyház- és iskolaügyi miniszterium engedélyezésével segélyt kaphatnak.

48. §.

1. A rabbi elhalálása után a hátramaradottak halotti utófizetésre és évi nyugdíjra tarthatnak igényt.

2. II. Az évi nyugdíj a halotti utófizetés letelte után 1. az özvegy számára az elhunyt nyugdíjának 50 százaléka, akár nyugalomban volt az illető, akár nem. 2. az elhunytnek minden 18 éven aluli törvényes gyermeke számára a) ha édesanyja él, nyugdíjának ötödrésze b) különben az özvegy nyugdíjának harmadrésze.

49. §.

Az oly nyugdíjjogosultsággal alkalmazott rabbinak hátramaradottjai, a kiknek a törvényes feltételek hiányánál fogva nyugdíjra nincs igényük, továbbá egy nyugdíjjogosultság nélkül alkalmazott rabbinak vagy segédrabbinak hátramaradottjai az egyház- és iskolaügyi miniszterium jóváhagyásával az izrael. központi egyházpénztárból megfelelő segélyekben részesülhetnek.

50. §.

1. A rabbik szolgálati vétségeinek elbírálásánál az evangélikus papokkal szemben követendő fegyelmi eljárásról rendelkező 1895. július 18-án kelt egyháztörvény 190. jan. 21-iki szövegezésben alkalmazandó úgy, hogy az evangélikus konzisztorium helyébe az izraelita egyházi főhatóság szűkebb három tagú tanácsa, az evangélikus papok fegyelmi bírósága helyébe pedig az egyházi főhatóság szűkebb tanácsa lép, megerősítve a választott rabbival és a tágabb tanács legmagasabb szolgálati idejű vagy egyenlő szolgálati idő mellett legmagasabb életkorú tagjával.

2. A rabbinak szolgálatból való elbocsátása csakis az egyház- és iskolaügyi miniszteriumnak jóváhagyásával történhetik.

Az óvónők hivatalos esküje.

Utasítás a törvényhatósági közigazgatási bizottságok számára a nem állami óvodák jogviszonyairól és a községi és hitfelekezeti óvónők illetményeinek rendezéséről szóló 1913. évi XL. törvénycikk végrehajtása tárgyában. Kiadott a magyar királyi vallás- és közoktatásügyi miniszternek 1913. évi 150,000 sz. a. kelt rendeletével.

A törvény 30 §-a: Első ízben alkalmazott rendes óvónő köteles a kir. tanfelügyelő vagy ennek megbízott helyettese a kir. segédtanfelügyelő és az illetékes óvodai hatóság előtt . . . hivatalos esküt . . . letenni.

Az eskü kivételénél a községi és izraelita felekezeti óvodák hatóságát a felügyelő-bizottság elnöke képviseli. A többi felekezetek egyházi főhatóságai saját körükben jelölik ki azt, a ki az óvodai hatóságot az eskü kivételénél képviseli.

A kijelöltek nevei az egyházi főhatóság által a kir. tanfelügyelővel közlendők.

Egyesületi élet.

Folyó évi október hó 20-án tartott közgyűlésünk jegyzőkönyvéből pótoljuk, hogy távolmaradásukat kimentették: Dr. Schnitzer Ármin elnök, Komárom; Dr. Adler, Hatvan; Dr. Bernstein, Nyiregyháza; Büchler, Mór; Dr. Eisler, Kolozsvár; Ehrlich, Körmend; Dr. Flesch, Mohács; Dr. Gerstl, Nagyszentmiklós; Grosz, Légrád; Dr. Herskovits, Somogyoszill; Dr. Herzog, Kaposvár; Dr. Hoffer, Veszprém; Dr. Klein, Nagybecskerek; Dr. Lövy, Marosvásárhely; Marmorstein, Szenicz; Dr. Perls, Pécs; Dr. Partos, Dunaföldvár; Rosenthal, Bonyhád; Dr. Schönwald, Tapolcza; Dr. Szidon, Versecz.

*

Az Országos Rabbiegyesület rendes tagjainak sorába léptek: 164. Dr. Friedmann Ernő (Szarvas), 165. Dr. Kálmán Ödön (Jászberény), 166. Klein Adolf (Szirák.)

Krónika.

— **Kiss József.** Nagy ünnep készül. A nemzet hódolva lép az ihletett lelkü költő elé, a kit százezrek bámulata övez. Koszorut tűz homlokára. A dicsőség diadémáját a hetvenévesnek ezüst fűrtjeire.

Ünnepnapján tőlünk is megilleti egy virágszál. Fonja bele diszes koszorujába Dalaiban felzokog sorsunk tragikuma, felmagasztosul a szép és jó és nemes, a mi Izraelt ékesíti. És életünk legmagasabb óráit megszentelte szeplőtlen lantjának fenséges zengésével. Tolmácsa örömünknek és boldogságunknak, hálánknak és hódolatunknak, reményünknek és bizalmunknak, bánatunknak és könnyes fájdalmainknak. Dalaiban dicsérjük a világok urát, kinek lobogó lángban zendült meg égi szózata, az ő költészetének szárnyain emelkedik fel lelkünk, midőn a szombatot köszöntjük, midőn a szabadító Istent áldjuk, vagy törvényét dicsőítjük vagy oltalmáért hálálkodunk, midőn harmatért vagy esőért fohászkodunk, midőn az emlékezés napján megharsan a bűgő kürt s midőn az engesztelés ünnepén Isten irgalmát szomjazva bűnbocsánatért esdeklünk estétől estélig.

Zsoltárosunknak, a ki bűbájos kobozán az örökkévalóság gondolatjait szólaltatta meg, a kinek neve ott fog ragyogni a nagy spanyol dalosoké mellett, az „ünnepnapok“ költőjének hódolunk, áldjuk ünnepnapján, melegen köszöntve a nemes bajnokot, a kit dicsőséges pályáján az a szózat vezérelt:

Akárhogy biztatnak,
Akármit ígérnek,
Ne fogjon terajtad
Biztatás, ígéret.
Te csak menj előre!

— **Dr. Austerlitz Májer.** Mély gyászba borította az eperjesi hitközséget annak a jeles férfiúnak elhunytja, ki egy félszázadot meghaladó mintaszerű lelkipásztori működéssel maradandó emléket biztosított magának gyülekezetében. A fennkölt gondolkodású, magas műveltségű, a theologiai tudományokban kiváló, legnemesebb javainkért és céljainkért hevülő, fényes szónoki tehetséggel megáldott rabbi, hiveinek szeretetét és nagyrabecsülését, de gyülekezetén túl is széles körnek őszinte tiszteletét vivta ki magának. A kik ismerték, tudatában voltak az ő nagy értékének és hódolattal viseltettek emberi és papi kiválóságai, nemes idealizmusa, nagy békeszeretete, jellemének szeplőtlenessége, szívének kifoghatatlan jósága párját ritkító szerénysége iránt. — A rabbikarnak egyik disze, egy letűnő nemzedék egyik legnemesebb és legrokonszenvesebb alakja volt. Végtisztessége tanubizonysága volt annak a nagy szeretetnek és tiszteletnek, a mely neki osztályrészül jutott. A megyei és városi hatóságok, a katonaság, a hitfelekezetek és tanintézetek képviselői, az orthodox hitközség, továbbá a kassai, kisszebeni, rózsahegy-i miskolczi és iglói hitközségek küldöttségei diszt adtak a nagy gyászünnepnek, a melynek szónokai Dr. Adler Illés pesti, Dr. Weiskopf Artur rózsahegy-i, Eckstein kassai rabbi és Dr. Ferbstein Márk hitközségi elnök voltak. A mélyen meghatott gyászolók végeláthatatlan sokasága kísérte végső

utjára az őszintén siratott lelkipásztort, kinek nevét az egész rabbikar igaz kegyelete övezi.

— **A vérvád ellen tiltakozó budapesti nagygyűlés** a zsidóság legnagyobb emlékeinek sorában áll. Hatalmas tábora gyűlt egybe a magyar közélet, a politika, a tudomány és irodalom kitünőségeinek és történeti jelentőségük lesz a november 11-én elhangzott beszédeknek és hozott határozatoknak. Ott volt a magyar zsidóság színeje és leste azok szavát, a kik különben politikai meggyőződésüknél fogva mérhetetlen távolságban állva egymástól, most egyek voltak egy nagy erkölcsi elhatározásban. 210 hitközség 640 delegátussal volt képviselve, mások levéllel vagy táviratilag fejezték ki a hozandó határozatokhoz való hozzájárulásukat.

A gyűlést *Székely Ferenc* az előkészítő bizottság elnöke nyitotta meg, a ki a tisztikar megalakulása után a következőkben vázolta annak célját: Vezérlő ideánk az volt, hogy kívánatosnak, sőt szükségesnek tartottuk, hogy a midőn az összes művelt nemzetek ünnepélyes formában tiltakoztak ama képtelen vád ellen, mely a kiewi pör alkalmával közhatóság részéről ősi vallásunk ellen emeltetett, Magyarország se hiányozzék a kulturnemzetek eme kórusából. Nem változtat ezen semmiképen az a körülmény, hogy a kiewi pör vádlottja időközben felmentetett, mert ha a véges emberi igazság bűnösnek találta volna is — az ítélet ebben az esetben sem sujthatná azt a vallást, mely az emberiséget megajándékozta a bibliával, mely elsőnek hirdette azt az ígét, hogy: „Szeresd felebarátodat, mint tenmagadat“ és a melyet mint a többi vallás anyját, megvédelmez a tizparancsolat ama rendelkezése, hogy: „Tiszteld atyádat és anyádat, hogy hosszú életü légy e földön.“ Ehhez képest célja ennek a gyűlésnek az, hogy a magyarországi zsidó hitközségek egyeteme nevében, sőt — ha megengedi — pártkülönbség nélkül az egész művelt Magyarország nevében fájdalomunknak és megbotránkozásunknak adjunk kifejezést a felett, hogy egy nagy birodalom állami hatóságai egy konkrét büneset alkalmából fölelevenítik a vérvád rémes babonáját, mely évszázadokkal azelőtt született az ostobaság és gyűlölség szomorú frigyéből és ebből az ezerszer megcáfolt dajkameséből fegyvert kovácsolnak a zsidó vallás ellen és hat millió békés ember ellen, a kik Oroszországban ennek a hitnek a követői, eképen vádolva meg felekezetünket, a melynek polgárai mindenütt, a hol mint Magyarországon, mindazokban a jogokban részesültek, mint az ország más polgárai, megmutatták, hogy az illető országnak hű, odaadó és hasznos polgárai tudnak lenni. Ez közös ügye az egész zsidóságnak. Abban a véleményben vagyunk, hogy a mint a kulturnemzetek egyesülnek abban, hogy megakadályozzák a pestis, a kolera és hasonló ragályok behurcolását, és ha azok már behurcoltattak, egyesülnek azok elnyomására, épugy egyesülniök kell a kulturnemzeteknek abban is, hogy hasonló rágalmak és babonák, szellemi ragályok ellen, a melyek milliónyi embert sujtanak, a melyek Oroszország zsidó lakosságát veszélybe és nyomorba döntik, fel-emeljék tiltakozó és óvó szózatukat.

Ezekután Dr. *Bakonyi Samu* országgyűlési képviselőt hívta fel szólásra, a ki az előkészítő bizottság nevében a következő határozati javaslatot ter-

jesztette elő: „Az emberi elme ragyogó alkotásai és az emberszeretet fáradhatatlan munkálkodása közepette nem pihen a gyűlölet és előtör a lelki sötétség. Napjainkban is fel-felujul elmúlt átkos idők ádáz babonája, a vérvád. Az egyetemes emberi haladás meggyalázása ellen az egész emberiség együttérző becsületének kell talpra állani. A világ művelt népeinek sorában mi is, a szabad magyar nemzet zsidó vallásu polgárai a felvilágosodás, az igazság és a szeretet legyőzhetetlen haladásába vetett bizalommal, szent hitünk isteni tisztaságának egész erejével tiltakozunk az újból nekivaduló embertelen üldözés ellen, bizton számítva arra, hogy tiltakozásunk magyar nemzetünknek minden rétegében méltó visszhangra talál.“

A következő szónok Gróf *Khuen-Héderváry* Károly volt. Beszédének kezdete: „Mindenek előtt köszönetet mondok a mai gyűlés rendezőinek, hogy szivesek voltak meghívásuk által nekem és elvtársaimnak lehetővé tenni, alkalmat adni arra, hogy mi a magunk részéről is hozzájáruljunk ahhoz a tiltakozáshoz, a mely, a mint látjuk és mindnyájan tudjuk, a művelt világnak minden pontján megnyilatkozott, a hol az igazság és az emberiség iránt igazi érzék van. Lehetetlen lett volna, hogy a mi társadalmunk kiszakítsa magát ezen művelt társadalmak családjából és ne kérjen részt magának abból, hogy ő is csatlakozzék mindazokhoz, a kik igazságot akarnak szolgáltatni — ha szabad így mondanom — legalább a mi fogalmunk szerint igazságot, azzal a sok igazságtalansággal szemben, a melyet a zsidó vallás követői évszázadokon, évezredekken keresztül elszenvedtek.“

A beszéd vége: „És ha a mostani pillanatban azt mondhatjuk is, hogy az igazság győzött, ez nem tarthat vissza attól, hogy mégis kifejezést ne adjunk megbotránkozásunknak, hogy ilyen történhetett. És midőn a magam és elvtársaim részéről kifejezést adok annak, hogy az itt felolvasott határozati javaslatához teljes szívvvel hozzájárulok, azt kívánom, hogy az emberi társadalom előtt utolsósorban tünt fel legyen ez a vád.“

Ezt követte Gróf *Károlyi* Mihály felszólalása. Így kezdte: „Az a nemes cél, a melyet ez a gyűlés maga elé tűzött, lehetetlenné tette nekem, hogy mint a függetlenségi és 48-as párt ügyvezető elnöke ne jelenjek meg ezen a gyűlésen és úgy a párt, mint a magam nevében ne csatlakozzam ehhez a mozgalomhoz és az előterjesztett javaslatokhoz.“

A függetlenségi és 48-as párt mindig az elnyomottak, az állami hatalom által üldözöttek érdekében tört lándzsát, mindig a kisemberek, az elhagyottak, a szenvedők érdekeiért, mindig a szabadságért küzdött és azért lehetetlen, hogy a midőn itt az elnyomottak érdekében gyűlés hivatott össze, ebben a gyűlésben a függetlenségi és 48-as párt a maga részét ki ne vegye. Felszólalásának befejezése: „Azt hiszem, ezek a körülmények indokoltá tették azt, hogy félretegyem azokat a politikai viszályokat, a melyek — sajnos — ezt az országot már annyi ideje két táborra osztották és itt megjelenjek Ezek az okok parancsolólag mondták nekem, hogy idejőjjenek, és nemcsak a függetlenségi párt megbizásából kellett idejőnnöm, hanem mint civilizált embernek és mint olyan embernek, a ki mindig a közszabadságokért küzdöttem és dolgoztam.“

Kozma Andor örömnappak mondja a tiltakozás e napját és megemlékezve arról, hogy „ezzel a förtelmes sötét ostobasággal“ nekünk is küzdenünk kellett a hazában, hazafiui érzéséhez a maga fiui érzését csatolva, azt mondja: „legyünk büszkék arra, hogy a mikor itt ütötte fel fejét, a szabad magyar hazánkban ez az undok vád, akkor nem kellett szégyelnünk a mi hatalmunkat, a mi állami ügyészségünket“. Azután így folytatja: „De a mikor emlékezünk a multa és örvendünk a jóra fordult jelennek, gondoljunk kissé a jövő lehetőségére is. Megvallom, uraim, hogy a mai napnak — mondhatnám — öröm mámorában — mert nekem nagy öröm volt, a mikor láttam, hogyan diadalmaskodik Oroszországban is az igazság — az első benyomásom az volt, hogy csak örvendenünk kell, hogy voltaképpen a jövőre nem is kell gondolnunk akkor, a mikor már Oroszországban is a szegény orosz muzsik ítélete alapján egy förtelmes butaság és sötét lehetetlenség, a melyet hirdettek, semmivé tétetett. Mert ez talán soha többé nem lesz lehetséges a világon. Mégis, ha kiragadjuk magunkat ebből a hangulatból, ha arra gondolunk, hogy mily nem várt fordulatok lehetségesek a világon, ha arra gondolunk, hogy az ördög nem alszik és hogy a sötétségnek legutálatosabb dúvadjait mindig újra és újra vissza kell kergetni odaikba, akkor talán nem felesleges, ha még egy pótlást nyújtok be a határozati javaslatához. Azt hiszem, hogyha talán a kellő formát nem is találtam el, ennek az eszmének kezdeményezésére illik a szabadelvű, nemes, igaz magyar nemzethez.

javaslatom a következő: „*A hazai zsidóság az állami élet minden területén tanusított hűségére és kötelelességteljesítésére való hivatkozással méltán elvárhatja, hogy az ország társadalma, közéletünk minden irányító és alkotó tényezője, hiven ama nemes példákhoz, a melyek hazánk történetét áthatják és hiven ohhoz a szellemhez, a mely bölcs Kálmán király minden sötétségen örökké átvilágító törvényéből kiárad, a zsidó vallás erkölcsi fenségének oltalmára és az eme hiten levő állampolgárok jogbiztonságának védelmére intézményesen is eképpen rendelkezék, hogy kulturánk és igazságszolgálatunk érdekében ily vádak mindenkorra kizárassanak.*“

Vészi József beszéde a köszönet kifejezése volt, mely az egész hazai zsidóság nevében a magyar közélet kiváló alakjainak és a más valláson levő polgártársaknak szólt, a kik ide eljövén, elhozták magukkal nemes szivük igazságszeretetét, az emberiség fenyegetett kulturjavaiért való önzetlen és áldozatkész lelkesedésüket.

Vázsonyi Vilmos beszéde két fogadalomra való felhívás volt: „Hűséggel ragaszkodjunk a magyar nemzethez és annak alkotmányához, nemcsak rózsás napokban, de a viszontagságos megpróbáltatások idejében is. Szenteljük a hazának, a mely nekünk jogokat adott, szenteljük a haza alkotmányos védelmének életünket, munkálkodásunkat és ha kell, viseljünk érte mindent, ha kell halálos kockázatot, mert e hazához vagyunk láncolva szivünk minden dobbanásával, vérünk minden cseppjével. Büszkék lehetünk arra, hogy magyarok vagyunk. A másik fogadalom a következő: Nem személyeknek, hanem eszméknek és irányoknak tartozunk hálával, hálával tar-

tozunk annak az irányzatnak, annak az eszmének, a melynek felszabadulásunkat, a melynek megváltásunkat köszönhetjük. Ez az irányzat a szabadelvűségnek, ez egyenlő jognak nagy irányzata volt. Másoknak lehet a szabadság szolgálata, másoknak lehet az egyenlő jognak alkut nem ismerő kultusza meggyőződés, másoknak lehet nagylelkűség, lemondás vagy áldozatkészség. Nekünk, tisztelt hitfeleim, nekünk a vérség és becsület parancsa. Mert mi gondolunk szegény elsanyargatott őseinkre, gondolunk azokra, a kik úgy szenvedtek, a miként még ma szenvednek sokan Oroszországban, gondolunk arra, hogy a kiváltságok, az előjogok, az abszolutizmus, a korlátoltság rendszere volt az, a mely az ő szenvedéseiket okozta és akkor kell, hogy mindannyian gondolván őseinkre, a vérség, a leszármazás erejével egy szent, holtig tartó esküt fogadjunk és annak szenteljük életünket mindannyian hogy a hol mi látunk elnyomatást, a hol mi látunk szenvedést, legyen az bármilyen felekezeti, a hol mi látunk szolgaságot, ott zsidó ember, ha őseit tiszteli, ne tegyen mást és nem tehet mást: a könnyeket törölje le, a sebeket hegeszse be, a sötétséget világossággal oszlassa széjjel, a szolgaságot segítsen megtörni, hogy legyen szabadság, legyen egyenlő jog mindenki számára, a mint ezt a mi számunkra megadták."

Az utolsó szónok Dr. *Nemess Zsigmond* volt, a ki nem éri be a vérvád ellen való tiltakozással, hanem szükségesnek tartja, hogy ebből a gyülekezetből kerestessék meg minden kulturállam törvényhozása, hogy állapítsák meg törvényben, hogy vérvád miatt soha senki ellen vádat emelni nem lehet.

Ezek után Székely Ferenc elnök feltette a kérdést, hogy a gyűlés elfogadja-e a Bakonyi Samu képviselő által beadott határozati javaslatot, valamint a Kozma Andor képviselő által beadott pótlást.

A gyűlés mindkettőt egyhangu lelkesedéssel fogadta el. A határozat kimondása után elnök még azon való örömének adott kifejezést, hogy a zsidóság ezuttal is pártkülönbség nélkül jelent meg e helyen, ezzel is demonstrálva a magyar zsidóság törhetetlen egységét és a százával jött hozzájárulások közül különösen Bárczy István, Berzeviczy Albert, továbbá Dr. Baltazar Dezső, Prohászka Ottokár és Gyurácz Ferenc püspökök, valamint Kemény Ferenc gyöngyösi polgármesterét emelvén ki, a nagyszerű lefolyású gyűlést berekesztette.

Báró Hatvany József emléke. Az Országos Rabbiképző-Intézet november 2-án áldozott nemes jótevője emlékének. Azok a hálás érzelmek, melyek már az elhunyt végtisztességén megható módon kifejezésre jutottak, a tiszteletére tartott gyászünnepélyen újból megnyilvánultak. Báró Hatvany József mint főiskolánk vezérlő bizottságának elnöke, párját ritkító odaadással gondozta rabbiképzőnket, lelkesedéssel és megértéssel foglalkozott ügyeivel, tekintélyével odahatott, hogy az intézet jogos igényei annak jelentőségéhez mértén érvényre jussanak és mintaszerű áldozatkészséggel támogatta szegénysorsu, gyakran nyomorgó növendékeit. Az emlékűnnep szónoka Dr. *Blau Lajos* tanár volt, a kinek beszédében plasztikusan domborodott ki a siratott kitűnő férfiú nemes egyénisége és pregnáns módon jutott kifejezésre a magyar zsidóság és jelesül a rabbiképző pótolhatatlan vesztesége és

nagy gyásza. A szónok szavai mély hatással voltak a hallgatóságra, a melynek soraiban az elhunyt gyászoló családjának tagjai mellett ott voltak a zsidó felekezeti közélet legkiválóbb képviselői.

— **Az Imit első felolvasása.** Rendkívül nagy és előkelő, a magyar zsidóság szellemi arisztokráciájából válogatott közönség előtt tartotta meg november 24-én irodalmi társulatunk első felolvasását a Pesti Lloyd Társulat disztermében. A hallgatóságot *Cohen Hermann*, a nagyhirű újkantianus bölcész, a marburgi egyetem volt professzora, jelenleg a berlini *Lehranstalt für die Wissenschaft des Judentums* büszkesége, vonzotta. Az illusztris vendéget Dr. *Ágai Adolf*, a felolvasó bizottság elnöke üdvözölte és felkérte előadásának megtartására, melynek tárgya a vallás fogalma volt a zsidó monotheizmus szempontjából.

Cohen abból a gondolatból indult ki, hogy a művelt emberiség berendezkedésében nagy szerep jut a vallásnak. E szerep megállapítása nem a filozófia iskolás kérdése, hanem a gyakorlati élet problémája. Különben sem tartja üdvösnek, ha élesen, szinte ellenségesen elválasztják egymástól az általános műveltséget és a szakszerű tudományosságot, mert a műveltség részére csak a legszigorubb, leghitelesebb tudományosság csak éppen hogy elég jó. Cohen a szisztematikus filozófiából indulva próbálja tisztázni a vallás fogalmát; és pedig a filozófia egyik fő ágából, az etikából. Hiába igyekeznek a dilettáns monisták lerombolni az etikát, hiába üzennek hadat az erkölcsi törvényszerűség ellen: a gondolkodó fő sohasem fog belenyugodni ebbe a nihilizmusba. Az etika tárgya az emberiség, nem az egyén, hanem a nagy közösség, minden vonatkozásban, elsőül erkölcsi viszonylataiban. Ha már most az etika kimeríti az emberiség mindennemű vonatkozását, mi marad a vallás részére? Az egyén viszonya Istenéhez. Minden rendszeresen fölépített etikának elengedhetetlen konzekvenciája Isten eszméje. Az nem lehet, a mit a materializmus hirdet, hogy ez a világ az atomok vonzásának és taszításának buta véletlenétől függ. Az nem lehet, hogy az erkölcsi törvény merő fikció, a melytől nem várunk többet, mint hogy szépen ki legyen gondolva. Az erkölcsi világ éppen olyan realitás, mint a látható világ, a melyet szintén nem ismerünk minden rejtett zugában. A léha és áltudományos szkepszissel szemben hinnünk kell az erkölcsiség jövőjében. És az erkölcs és a vallás határán Isten és ember korrelációjaképpen találjuk azt az összefüggést, a mely az embert önmaga fölé Isten közelébe emeli és az Istent az ember közelébe hozza. A zsidó monotheizmus lényegét abban látja, hogy ez a korreláció, ez a kölcsönhatás Isten és ember közt a zsidó vallásban egészen egységesen, minden közbenjáró nélkül mutatkozik. Az előadást a közönség feszült figyelemmel kísérte és a híres vendéget melegen megtapsolta.

Tartalom: Egy zsidó vallás van-e, több-e? — Istentiszteletünk. Dr. Rubinstein Mátyás. — A württembergi törvény. — Az óvónők hivatalos esküje. — Egyesületi élet. — Krónika.
